

**Shabanov V. N. Pedagogical conditions of public socialization
College students in educational activities outside**

In the thesis article on the theoretical analysis of scientific research of civil socialization and key problems which arise up in its process (civic, civil competency, civic culture, civil identity) and the works in the domain of the organized extra-curricular students' activities in higher educational establishments, the problem field of civil socialization is outlined. The content and features of college students' civil socialization in the extracurricular activities have been determined.

For the first time the pedagogical conditions for civil socialization of the college students in the extra-curricular activities have been worked out and well sustained in the accomplished research. The basis for the positive students' civil socialization is formed by: 1) development of civil competency; 2) forming of motivations for civil activities and experience of social creative work by interactive social-communicative technologies; 3) creating of the developing educational environments in the extra-curricular students' activities. The practical experimental implementation of pedagogical conditions has been realized with the structurally functional models of civil socialization in the extra-curricular students' activities.

Key words: civil socialization, civic, civil competency, patriotic and civil education, extra-curricular activities, social-communicative technologies, educational environment, college students.

Стаття надійшла до редакції 22.01.2014 р.

Прийнято до друку 28.03.2014 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Харченко С. Я.

УДК 378.011.3-051:37.013.42

І. О. Шеплякова

**СОЦІАЛЬНО-ВИХОВНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ВИЩОГО
НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ
ДЕОНТОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ
ПЕДАГОГІВ**

В умовах системної соціально-економічної, політичної та духовної кризи, яку сьогодні переживає українське суспільство, актуалізується потреба у висококваліфікованих спеціалістах соціально-педагогічної галузі. Адже провідною метою діяльності соціальних педагогів, за А. Рижановою, є інтеграція виховних зусиль нації для підвищення соціальності особистості [7, с. 349]. А значить, досягнення омріяних соціальної стабільності, саморозвитку та самоствердження кожного члена соціуму зокрема та сталого розвитку суспільства загалом, наряду з

іншими умовами та чинниками, залежить і від ефективної професійної діяльності спеціалістів з соціального виховання – соціальних педагогів.

Суспільна значущість та складність професійної соціально-педагогічної діяльності зумовлюють постійно зростаючий рівень вимог до порядку її здійснення. При цьому однією з основних – є необхідність регламентації та узгодженості соціально-педагогічної діяльності зі стандартами, нормами та принципами професійної поведінки, сукупність яких у наукових публікаціях останніх часів все частіше визначають терміном «деонтологічні норми». Отже, сьогодення актуалізує потребу оновлення змісту деонтологічної підготовки студентів – майбутніх соціальних педагогів, яку М. Васильєва характеризує (для педагогічного фаху загалом) як цілеспрямований керований процес, що забезпечує деонтологічну компетентність, сформованість особистісно значущих якостей, необхідних для здійснення нормативної професійної поведінки в педагогічній діяльності [1, с. 10]. Вважаємо, що з позицій культурологічного підходу до пізнання освітнього процесу вищої школи, зокрема й соціально-педагогічного профілю, мету деонтологічної підготовки студентів – майбутніх соціальних педагогів слід тлумачити ширше, визначаючи її як формування їхньої деонтологічної культури.

Слід зазначити, що проблема формування деонтологічної культури фахівців є досить новою, не дивлячись на те, що вагомий внесок у розробку цього питання здійснили Р. Вайнола, Г. Караханова, Л. Переймибіда, С. Хлестова та інші вітчизняні та зарубіжні вчені. Щодо проблеми формування деонтологічної культури соціальних педагогів у вищих навчальних закладах (далі – ВНЗ), то вона до тепер не знайшла належного висвітлення у працях науковців, хоча її розв'язання відкриває додаткові можливості для підвищення якості професійної підготовки майбутніх фахівців соціально-педагогічній галузі. При цьому ми під формуванням деонтологічної культури майбутніх соціальних педагогів розуміємо цілісний процес, складовими якого є, по-перше, накопичення фахівцем знань про існуючі у суспільстві уявлення про належне, по-друге, їх теоретичне осмислення, усвідомлення та емоційно-ціннісне «забарвлення», по-третє, вироблення на цій основі імперативів діяльності в структурі особистості майбутнього фахівця, що забезпечать його готовність до якісної реалізації нормативних вимог у повсякденній та професійній соціально-педагогічній діяльності. Результатом означеного процесу є певний рівень сформованості деонтологічної культури соціального педагога як особистісного феномену, що синтезує у собі сукупність стійких орієнтацій на базові професійні цінності, їх усвідомлення і належне виконання на рівні обов'язку і відповідальності.

Вважаємо, що розв'язання складної і багатогранної проблеми формування деонтологічної культури майбутнього соціального педагога значною мірою залежить від педагогічних можливостей середовища життєдіяльності особистості та його впливу на її соціальне, й зокрема професійне, становлення. У визначеному контексті актуалізується

проблема формування і розвитку деонтологічної культури особистості у процесі її навчання й виховання у різних закладах освіти, одним із шляхів вирішення якої, на нашу думку, є створення у зазначених соціальних інституціях такого середовища життєдіяльності, що може бути охарактеризовано як «соціально-виховне».

Результати проведеного нами аналізу наукової літератури дозволили стверджувати, що для проектування виховного середовища, сприяючого формуванню деонтологічної культури студентів, є достатньо розроблена теоретична база. Встановлено, що предметно-проблемне поле поняття «середовище» визначено у працях А. Калашникова, В. Козирева, А. Куракіна, С. Моложавого, А. Мудрика, Л. Новікова, В. Семенова та інших. Середовище як чинник формування, розвитку і самореалізації особистості досліджують Н. Боритко, Т. Кліменко, Ю. Мануйлов, Л. Новикова, Н. Селіванова, І. Фрумін, Н. Щуркова та інші. Як складне структурне утворення середовище розглядають А. Артюхіна, І. Зімняя, Ю. Орлов, В. Слободчиков, М. Філатова та інші. Теоретичні засади функціонування соціального середовища обґрунтовано такими дослідниками, як В. Белоусов, Л. Буєва, П. Бурдье, А. Дорошенко, М. Лукашевич, А. Мудрик, Т. Харченко та ін. Умовою функціонування гуманістично-орієнтованої педагогічної системи середовище виступає у працях В. Воронцової, Б. Патралова, М. Корневої, М. Катуніної та ін. У дослідженнях А. Бодальова, В. Зеньковського, А. Ковальова, А. Петровського, А. Леонтєва, А. Мудрика, Д. Фельдштейна, Д. Ельконіна середовище виступає як умова реалізації особистісно-орієнтованого підходу.

Проблеми соціально-освітнього середовища виокремлено в теорії соціальної педагогіки у працях О. Безпалько, Р. Вайноли, І. Зверєвої, А. Капської, Л. Міщик, Н. Чернухи, Н. Гевчук та інших. Серед досліджень проблем соціально-виховного середовища привертають увагу праці О. Литовченко, С. Мукомел, Ж. Петрочко, М. Шакурова та ін.; соціокультурного середовища – О. Джексона, О. Холоденко та ін.; соціально-педагогічного – Ю. Клочан, О. Кузьменко, Н. Максимовської, Л. Мардахаєва та інших. Проблеми підготовки соціального педагога, використання середовищного підходу в цьому процесі досліджували О. Безпалько, Р. Вайнола, Г. Вороніна, О. Дубасенюк, І. Зверєва, А. Капська, О. Карпенко, Л. Коваль, Л. Міщик, Ж. Петрочко, В. Поліщук, А. Рижанова, С. Савченко, М. Соловей, С. Харченко, І. Шарова, П. Шептенко та інші.

Проте, незважаючи на чималий науковий доробок із різних аспектів проблеми виховання та соціалізації студентів у вищих навчальних закладах, їхнього соціального становлення відсутній цілісний підхід до обґрунтування проблеми формування деонтологічної культури майбутніх соціальних педагогів у соціально-виховному середовищі вищого навчального закладу.

При цьому зауважимо, що особливістю формування деонтологічної культури фахівців є те, що відбувається цей процес, як правило, у період

їхньої професійної, зокрема деонтологічної, підготовки у вищому навчальному закладі. Це дозволяє зробити припущення, що соціально-виховне середовище ВНЗ, по-перше, є чинником, що безпосередньо впливає на процес формування деонтологічної культури, по-друге, потенційні можливості впливу якого повною мірою не використовуються.

Отже, метою статті є аналіз соціально-виховного середовища вищого навчального закладу як чинника процесу формування деонтологічної культури студентів – майбутніх соціальних педагогів.

Результати проведеного аналізу наукової літератури свідчать, що поняття «соціально-виховне середовище вищого навчального закладу» як наукова категорія не є усталеним і потребує всебічного розгляду, відправним пунктом якого є необхідність визначення понять «соціально-виховне середовище» та «вищий навчальний заклад».

Нами з'ясовано, що у науковій літературі напрацьована низка підходів до визначення терміну «соціально-виховне середовище», під яким традиційно розуміють, по-перше, ознаку соціального середовища, по-друге, сукупність умов життєдіяльності особистості, що цілеспрямовано впливають на її свідомість та поведінку з метою формування певних якостей, переконань, духовно-ціннісних орієнтацій та потреб, по-третє, конкретний прояв суспільних відносин, який сприяє соціалізації та адаптивності особистості до мінливого середовища, усвідомленню себе людиною, якій близькі та зрозумілі інтереси інших людей, а головні її цінності – загальнолюдські [2, с. 845].

Окрім означених підходів, у процесі дослідження феномену «соціально-виховне середовище вищого навчального закладу» значимою для нас була і концепція соціально-педагогічного середовища, розроблена Н. Максимовською, згідно якої «соціально-педагогічне середовище – це частина загального виховного простору, в якому формується соціальність особистості завдяки цілеспрямованій, науково обґрунтованій і системній соціально-педагогічній діяльності для ефективного соціального становлення людини, активного перетворення її на суб'єкта соціального розвитку самої себе й соціуму [6, с. 91 – 92]. Ми вважаємо, що у контексті проблематики середовища ВНЗ феномени «соціально-виховне середовище» та «соціально-педагогічне середовище» (як його трактує Н. Максимовська) є тотожними за структурою системами, які можуть бути співвіднесені як тактичне завдання та стратегічна мета, як проміжне досягнення та кінцевий результат.

Щодо терміну «вищий навчальний заклад», його офіційне визначення сформульоване у ст. 1 Закону України «Про вищу освіту», згідно якого «це освітній, освітньо-науковий заклад, який заснований і діє відповідно до законодавства про освіту, реалізує відповідно до наданої ліцензії освітньо-професійні програми вищої освіти за певними освітніми та освітньо-кваліфікаційними рівнями, забезпечує навчання, виховання та професійну підготовку осіб відповідно до їх покликання,

інтересів, здібностей та нормативних вимог у галузі вищої освіти, а також здійснює наукову та науково-технічну діяльність» [3, с. 507].

У ході дослідження проблематики формування деонтологічної культури майбутніх соціальних педагогів вищий навчальний заклад ми розглядали як соціальний інститут, призначення якого полягає у створенні умов для формування інтелектуального потенціалу нації та всебічного розвитку особистості як найвищої цінності суспільства через забезпечення послідовної, цілеспрямованої, фундаментальної наукової, загальнокультурної підготовки студентської молоді – майбутніх фахівців. Наявність зобов'язання вищого навчального закладу щодо цілеспрямованого створення та моделювання умов для самореалізації та самоствердження особистості, становлення її як свідомого суб'єкта соціальних відносин, дозволило нам схарактеризувати його освітнє середовище як соціально-виховне. При цьому у нашому дослідженні ми виходили з розуміння соціально-виховного середовища вищого навчального закладу такими науковцями, як Ж. Петрочко, С. Савченко, М. Соловей, С. Хлестова, концепції яких щодо його тлумачення по суті є подібними. Так, за С. Хлестовою, соціально-виховне середовище вищого навчального закладу – це конкретно-історичне середовище, в котре інтегрується соціально-виховний потенціал основних структур простору з метою створення найбільш сприятливих умов для індивідуального розвитку студентів, на яких спрямована соціально-виховна дія та активізація [8, с. 45].

Отже, спираючись на науковий метод синтезу означених підходів ми розглядаємо соціально-виховне середовище вищого навчального закладу як спеціально організований соціально-виховний простір, що є структурованою системою навчально-виховної роботи та соціально-педагогічної діяльності, завдяки яким здійснюється цілеспрямований вплив на свідомість і поведінку студентів з метою формування їхньої соціальності.

При цьому ми цілком підтримуємо позицію Н. Калашникової, що соціально-виховне середовище ВНЗ – це багатовимірне соціально-педагогічне явище, пов'язане в єдине ціле різноманітними комунікативними механізмами, у якому відбувається занурення студентів у специфіку професійної соціально-педагогічної діяльності; забезпечується особистісно-професійний розвиток і саморозвиток майбутнього соціального педагога [4, с. 5].

Вважаємо, що соціально-виховне середовище вищого навчального закладу може стати найважливішим чинником формування деонтологічної культури особистості студента – майбутнього соціального педагога, якщо: соціально-виховне середовище носить особистісно-зорієнтований та професійно-зорієнтований характер; забезпечена висока включеність студентів у соціально-корисну та професійно-моделюючу діяльність; актуалізується особистісно-професійний потенціал студентів за допомогою використання комплексу

соціально-педагогічних засобів, інтегруючих вплив навколишнього середовища і власну мотивацію студентів.

При цьому підставою для формування деонтологічної культури студентів-майбутніх соціальних педагогів є рівневі характеристики соціально-виховного середовища: середовище вищого навчального закладу як динамічна цілісність; середовище вищого навчального закладу як духовна спільність, що виникає у процесі міжсуб'єктної взаємодії; середовище вищого навчального закладу як контекст становлення особистості професіонала та формування його деонтологічної культури; середовище вищого навчального закладу як сукупність компонентів: середовище факультету, середовище кафедри, середовище групи, середовище бази практики.

Зауважимо, що деонтологічну спрямованість особистості визначає не тільки навчально-виховний процес, спеціально організований у освітній установі, на формування деонтологічної культури особистості могутню дію здійснює навколишнє середовище: суспільні, матеріальні і духовні умови (макро-, мезо- і мікросередовище), у яких живе і розвивається людина. Саме педагогізація цього середовища є однією з найважливіших умов, по-перше, спрямованості та керованості виховних впливів, здійснюваних на особистість студента, по-друге, поступового створення соціально-виховного середовища вищого навчального закладу, сприятливого як для його особистісно-професійного становлення й самореалізації особистості студента загалом, так для формування деонтологічної культури фахівця зокрема. При цьому остання характеризується властивим особистості поєднанням вираженої індивідуальності з колективістською спрямованістю, про що свідчать ідентифікація себе представником певної професійної групи, усвідомлення свого громадянського та професійного обов'язку, відповідальність, працьовитість. Тобто у соціально-виховному середовищі вищого навчального закладу студент – майбутній фахівець поступово вибудовує свою ціннісно-смыслову сферу або суб'єктний простір, що, на думку Н. Калашникової, можливо лише за умови при розуміння процесу соціального виховання не як створюваної ззовні цілісності, а як створюваної зсередини [4, с. 7].

Соціокультурний аспект соціального виховання у рамках культурологічного підходу забезпечується через організацію педагогічно доцільного середовища: громадська думка, традиції, колективні справи, події, свята і т.д. Системний підхід дозволяє організувати соціально-виховне середовище у вищому навчальному закладі за умови використання соціально-виховних технологій, що підвищує ступінь цілісності виховних впливів [5, с. 7]. Отже, характерними ознаками даного середовища є його структурність, взаємозв'язок і взаємообумовленість елементів.

Потенціал соціально-виховного середовища ВНЗ в аспекті формування деонтологічної культури студентів-майбутніх соціальних

педагогів ми структурували за чотирма рівнями: міжособистісний (деонтологічна спрямованість взаємодії «викладач-студент», «студент-студент»), груповий (дотримання деонтологічних норм як стиль життєдіяльності навчальної групи у вищому навчальному закладі), внутрішній (деонтологічна підготовка у соціально-виховному середовищі вищого навчального закладу); соціальний (зовнішнє соціально-виховне середовище, представлене сукупністю зовнішніх соціальних інституцій, діяльність яких прямо чи опосередковано впливає на процес формування деонтологічної культури майбутніх соціальних педагогів).

Вищевикладене, дозволило нам виділити наступні характеристики соціально-виховного середовища ВНЗ як чинника формування деонтологічної культури студентів: дотримання принципів побудови соціально-виховного середовища, відповідність змісту соціально-виховного середовища завданням формування деонтологічної культури студентів – майбутніх соціальних педагогів, насиченість і різноманітність соціально-виховного середовища, що забезпечує орієнтацію на індивідуальні особливості кожного студента.

Таким чином, соціально-виховне середовище вищого закладу – є не даність сукупності впливів і умов, а динамічне утворення, що є системним продуктом взаємодії соціально-виховного простору, керівництва освітою, відповідного навчального закладу та самого студенту, яке має великий потенціал щодо впливу на формування деонтологічної культури студентів – майбутніх соціальних педагогів. У процесі дослідження з'ясувалось, що існує низка питань, які мають значний інтерес для подальших наукових пошуків, зокрема: розробка, теоретичне обґрунтування, методичне забезпечення системи формування деонтологічної культури студентів – майбутніх соціальних педагогів, яка повинна передбачати комплексне використання всіх наявних можливостей позитивного впливу соціально-виховного середовища вищого навчального закладу на цей процес, що дозволить суттєво підвищити його ефективність та результативність.

Список використаної літератури

1. Васильєва М. П. Теоретичні основи деонтологічної підготовки педагога : автореф. дис. ...докт. пед. наук : 13.00.04 / Марина Петрівна Васильєва. – Харків, 2004. – 38 с. **2. Енциклопедія освіти** / Академія педагогічних наук України ; [головний ред. В. Г. Кремень]. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – 1040 с. **3. Закон України «Про вищу освіту»** // Відомості Верховної Ради. Офіційне видання. – 2002. – № 20. – 17 травня. – С. 506 – 536. **4. Калашникова Н. Ю.** Воспитательная среда вуза как фактор личностно-профессионального становления студентов : автореф. дисс. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.08 / Наталья Юрьевна Калашникова. – Москва; 2007. – 19 с. **5. Литовченко О. В.** Соціально-виховне середовище позашкільних навчальних закладів як чинник соціального становлення особистості [Електронний ресурс] /

О. В. Литовченко // Освітологічний дискурс. – 2011. – Вип. 3. – Режим доступу: http://innovations.kmru.edu.ua/ENFV/2011_1/main.html.

6. Максимовська Н. О. Формування культури материнства жіночої молоді у соціально-педагогічному середовищі вищого навчального закладу : дис... канд. пед. наук : 13.00.05 / Наталія Олександрівна Максимовська. – Харків, 2008. – 233 с. **7. Рижанова А. О.** Розвиток соціальної педагогіки в соціокультурному контексті: дис... д-ра пед. наук.: 13.00.05 / Алла Олександрівна Рижанова. – Луганськ, 2005. – 442 с. **8. Хлестова С. С.** Формування деонтологічної культури студентів вищих навчальних закладів у процесі соціально-виховної роботи : дис... канд. пед. наук : 13.00.07 / Світлана Святославівна Хлестова. – К. : Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, 2011. – 237 с.

Шеплякова І. О. Соціально-виховне середовище вищого навчального закладу як чинник формування деонтологічної культури майбутніх соціальних педагогів

На основі теоретичного аналізу наукової літератури у статті розкрито підходи до трактування та визначення поняття «соціально-виховне середовище вищого навчального закладу», його зв'язок із поняттям «соціально-виховне середовище». Проаналізовано сутність феномену «соціально-виховне середовище вищого навчального закладу», обґрунтовано актуальність та необхідність використання його можливостей у процесі формування деонтологічної культури майбутніх соціальних педагогів в контексті удосконалення змісту їхньої фахової підготовки.

Ключові слова: деонтологічна культура соціального педагога, формування деонтологічної культури соціального педагога, соціально-виховне середовище, вищий навчальний заклад.

Шеплякова И. А. Социально-воспитательная среда высшего учебного заведения как фактор формирования деонтологической культуры будущих социальных педагогов

На основе теоретического анализа научной литературы в статье раскрыты подходы к трактовке и определению понятия «социально-воспитательная среда высшего учебного заведения», его связь с понятием «социально-воспитательная среда». Проанализирована сущность феномена «социально-воспитательная среда высшего учебного заведения», обоснованы актуальность и необходимость использования его возможностей в процессе формирования деонтологической культуры будущих социальных педагогов в контексте усовершенствования содержания их профессиональной подготовки.

Ключевые слова: деонтологическая культура социального педагога, формирование деонтологической культуры социального педагога, социально-воспитательная среда, высшее учебное заведение.

Sheplyakova I. O. Social Educational Environment of High Educational Institution as a Factor of Forming Deontological Culture of Future Social Teachers

Based on the theoretical analysis of the scientific literature the article explores various approaches to the interpretation and definition of «social educational environment of high educational institution», its connection with the concept of «social and educational environment». The essence of the phenomenon «social and educational environment of higher educational institution» is analyzed. The social educational environment of HEI is recognized as specially organized social educational space that is a structural system of scientific educational work and social pedagogic activity, due to which the direct influence onto the consciousness and behavior of the students is made to form their sociality. A social teacher is recognized as specialist of social education, whose principal purpose of activity is to integrate educational efforts of nation for the raise of social of personality. The deontological culture of social teacher is recognized as the personalized phenomenon which synthesizes the complex of stable aims at the base professional values, their awareness and proper implementation at the level of duty and responsibility. The actuality and necessity of using the social educational environment of HEI abilities in the process of forming deontological culture of future social teachers is analyzed.

Key words: deontological culture of social teacher, forming deontological cultural of social teacher, social and educational environment, higher educational institution.

Стаття надійшла до редакції 23.01.2014 р.

Прийнято до друку 28.03.2014 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Подберезський М. К.

УДК 378.016:364-787.82

Є. О. Юрченко

**МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКЛАДАННЯ
ДИСЦИПЛІНИ «ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ»
МАЙБУТНІМ ФАХІВЦЯМ
СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ**

Право соціального забезпечення є однією з провідних галузей національної системи права. Воно виступає регулятором відносин щодо матеріального соціального забезпечення громадян у випадку настання об'єктивної обставини – соціального ризику. Сучасне право соціального забезпечення динамічно розвивається на основі нових принципів та концепцій, охоплює нові групи відносин, які раніше виходили за межі